

Sipos Anna Magdolna–Fekete Rita–Szöllősi Gréta

Tanulás, tudás, hozzáférés, könyvtár, változás

A könyvtárak jövője a digitális korban
a 2013. évi virtuális világkonferencia tükrében*

*„Ami jön, fogadjátok, ami megy, engedjétek!
Ennyi az egész.”*

(zen bölcsesség)

Amennyiben a könyvtárakban már régóta jól bevált, a tudományos közéletben is egyre gyakrabban alkalmazott és már a virtuális világban is meghonosodott tárgyiszavas feltárással próbáljuk leírni a Library 2.013 világkonferenciát, úgy a címként használt felsorolás kifejezései, illetve azok fogalmi kapcsolódásai viszonylag pontosan tükrözik a lényegét. A virtuális térben, a web segítségével 2011 óta megrendezett konferenciák azonos tematikákat mutatnak: hogyan és milyen tartalmi jellemzőkkel határozható meg a könyvtárak jövője a digitális korban (The future of libraries in the digital age)? A 2013 őszén már harmadik alkalommal szervezett Worldwide Virtual Conference fő szervezője – a The School of Library and Information Science (SLIS) at San José State University – mellett mintegy harminc könyvtáros egyesület és könyvtárosképző intézmény, továbbá nemzetközi és nemzeti szakmai szervezet, partnerintézmény támogatta a rendezvényt: az amerikai ALA-tól a pakisztáni könyvtáros egyesületen át az afrikai Lubuto Library Projectig. A konferencián a kísérőrendezvényeken túl több mint másfélszáz, prezentációval kísért előadás hangzott el a világ minden tájáról, valamennyi kontinensről. Ez a reprezentativitás alkalmat ad arra, hogy megvizsgáljuk: melyek a könyvtárügy egyetemes kérdései, merre tartanak a különböző kultúrák könyvtárügyei, milyen hasonlóságok, azonosságok és különbségek mutatkoznak az egyes földrészek, illetve az azokat képviselő országok könyvtárügyében, melyek a kurrens témák. A rendezvény egyben alkalmat ad arra is, hogy kísérletet tegyünk a könyvtárügy általános, egyetemes kérdéseinek, fejlődési irányainak meghatározá-

* A 2013. október 18–19-én megrendezett konferencián elhangzott előadások felvételei, azok prezentációi, továbbá annak minden további mozzanata elérhető és letölthető az alábbi linkről: <http://www.library20.com/page/2-013-recordings>.

sára. Tekintettel arra, hogy a magyar könyvtárügy elméleti és gyakorlati szakemberei egyre kevesebbszer tudnak eljutni a meghatározó nemzetközi fórumokra, talán nem lesz haszontalan megismertetni őket az előadások tematikai összetételével, az azokban elhangzottak legfőbb tartalmi jegyeivel. Továbbá bízunk abban is, hogy a konferencián felmerülő ötletek, praktikák honosításával a hazai könyvtárügyet megtestesítő hatóságok, intézmények és nem utolsósorban a könyvtárosok meríteni is tudnak majd a nemzetközi gyakorlatból; a könyvtárügy, a könyvtártudomány elméleti kérdéseivel foglalkozók pedig fogódzókat, kapaszkodókat találnak írásunkban kutatásaikhoz.

Ez a konferencia azonban a hazai érintettsége okán is kiemelkedett a korábbiak közül. Jóllehet már az előző konferenciákon is feltűntek hazai előadók, ám a 2013. évi volt az első, amelyre Koltay Tibor szervezésének, kapcsolatának köszönhetően olyan nagyszámú magyar előadó jelentkezett, hogy külön magyar szekciót lehetett szervezni. A konferencia nyelve meghatározóan az angol volt, ám a magyar szekció előadásainak többsége magyar nyelven hangzott el, így a második legnépesebb nyelvi csoportot a hazai előadók képviselték. Ugyanakkor sajnálatos, hogy – a meglehetősen nagy hírverés ellenére – a hazai csoportban mindössze néhány intézmény képviseltette magát: a Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar Könyvtári és Információtudományi Intézetének hat oktatója és nyolc mester-szintű hallgatója, továbbá a Szent István Egyetem Alkalmazott Bölcsészeti Kar Könyvtártudományi Tanszék egy oktatója, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Könyvtár és Információtudományi Intézetéből szintén egy oktató, a Debreceni Egyetem Informatikai Karáról két hallgató, valamint a International Master in Digital Library Learning (DILL) képzés egy hallgatója. A doktori képzésben résztvevőket a PTE, valamint a Semmelweis Egyetem doktori iskoláinak egy-egy olyan hallgatója képviselte, akiknek doktori kutatási témái kapcsolódnak a rendezvény tematikájához. A gyakorló könyvtárosok, a hazai könyvtári rendszer képviselői távol tartották magukat a konferenciától, jóllehet a világ más országaiból bőségesen megnyilvánult a szakma gyakorlati része is.

Amennyiben az előadók földrészenkénti megoszlását vizsgáljuk, úgy – egyáltalán nem meglepő módon – a legtöbb előadó (109 fő) Észak-Amerikából és Európából (25 fő), a legkevesebb (egy-egy fő) Afrikából és Közép-Amerikából regisztrált. A legnagyobb létszámú előadói gárda, összesen 102 szakember az Amerikai Egyesült Államokból, illetve hazánkból 20 fő „érkezett”. Jóllehet a konferencián valamennyi könyvtártípus teret kapott, ám az előadók többségét a felsőoktatási intézmények könyvtárosai (39 fő), valamint az oktatók (31 fő) képviselték, de igen jelentős számban vettek részt informatikus könyvtár, illetve könyvtár szakos hallgatók (20 fő) és doktorandusz-hallgatók (4 fő) is. A közkönyvtárakból összesen 11 előadó érkezett, míg az iskolai könyvtárak képviselőiben 9 előadást lehetett hallgatni. A nemzetközi szakmai szervezetek közül az IFLA két előadással képviseltette magát.

A konferencia tematikája immár tradicionálisan nyolc nagy témakör köré szerveződött, amelyek igen szemléletesen mutatják a könyvtárügynek, a könyvtári kérdéseknek az országok és a kontinensek határaitól független tendenciáit: a digitális szolgáltatások, a megőrzés és hozzáférés kérdései; a legújabb könyvtári technológiák és trendek; a tanulást segítő könyvtári, szolgáltatási tevékenységek; a

könyvtárak és az információs központok menedzsmentje a XXI. században; a felhasználó-központú könyvtári és információs szolgáltatások; a könyvtáros és információs professzió kérdései. Külön szekciót kaptak a doktoranduszok, valamint a hallgatói tudományos tevékenységet végzők, továbbá a nem hagyományos könyvtári környezetben, terekben működő, innovatív megoldásokat kínáló könyvtári ellátás aspektusai is. A legnépesebb csoport a legújabb könyvtári technológiák és trendek körül alakult ki, amelynek legfőbb témáit a mobil-hozzáférés, a QR-kód, az RFID, továbbá a könyvtárak, a könyves témák köré szerveződő közösségi hálózatok jelentették. Szintén sok résztvevője volt a könyvtáros és információs professzió témakörével foglalkozó szekciónak is. E szekció elsősorban a könyvtári és információs készségek könyvtárakon kívüli alkalmazásával, a szakmai és intézményi érdekképviselőt fejlesztési lehetőségeivel, a könyvtári és információs szakemberek továbbképzésének és karrierépítésének időszerű kérdéseivel foglalkozott. Ezek a nagy átfogó témakörök részben már előrevetítik, hogy a nemzetközi áttekintésben és aktuálisan milyen kérdéskörök foglalkoztatják szakmánkat, ám úgy véljük, hogy az általános képet – a kitűzött céljainknak való megfelelés érdekében – érdemes részletesebben is megvizsgálni.

A virtuális konferencia keretében feldolgozott témakörök

Amint azt említettük, a konferencia témakörei hagyományosan nyolc témakör köré szerveződtek, és mindegyik csoportban igen jelentős volt a résztvevők száma, a nemzeti hovatartozást illetően pedig meglehetősen heterogén előadói csoportok találkoztak a virtuális térben. Mindazonáltal az is egyértelművé vált számunkra, hogy e jelenségek igen szemléletesen mutatják a könyvtárügynek, a könyvtári kérdéseknek az országok és a kontinensek határaitól független tendenciáit.

A legtöbb előadót az új könyvtári technológiák és trendek (STRAND 2: *Emerging Technologies and Trends*) területét érintő csoport vonzotta, e szekcióban összesen 39 előadás hangzott el. A csoport előadásai vizsgálatának eredményeként azt láthatjuk, hogy döntő többségükben az online tanulás kérdéseivel, valamint az elektronikus tananyagok problematikájával foglalkoztak. Közöttük is „slágertémának” számított az úgynevezett MOOC (Massive Open Online Course). Az e témát boncolgató előadók többek között kitértek arra is, hogy a könyvtáraknak részt kell-e venniük az online tananyagok létrehozásában, forgalmazásában. Az általános megállapítás az volt, hogy a MOOC-mozgalom segítése mindenképpen a könyvtárak kiemelt feladatait jelenti, ezért külön beszámoltak a módszertani kérdésekről is. Jelentős hangsúlyt kapott annak taglalása, hogy a könyvtárosok szempontjából egy ilyen kurzus elkészítéséhez milyen kompetenciák szükségesek. Az előadók kitértek arra is, hogy legalább ennyire fontos része a kezdeményezés sikerének, hogy a MOOC résztvevői, tanulói is megkapják a rendszer használatának ismeretéhez szükséges oktatást, felkészítést, és ebben szintén fontos szerepet szántak a könyvtáraknak és a könyvtárosoknak. Az egyik előadó külön szólt a MOOC-ok főszereplőiről, az oktatókról és a könyvtárak kapcsolatáról. Felhívta a figyelmet arra, hogy az oktatóknak kapcsolatban kell állniuk a könyvtárral, és hogy a MOOC-ban meghirdetett kurzusokhoz szükséges szakirodalmat a digitális könyvtárakban elérhetővé

kell tenni, ezzel is megkönnyítve az ily módon tanulók munkáját. Az előadások egy része az online tananyagok tartalmi és technikai előállításának módszertani kérdéseibe vezette be a hallgatóságot. Néhány jó gyakorlati példával (iskolai könyvtár, médiahasználat stb.) mutatta be, hogy az online tananyagkészítés nem is olyan egyszerű, hiába van hozzá sok segítség az interneten.

Több előadás foglalkozott a könyvtárak technikai fejlődésével, azzal, hogy néhány évtizeddel ezelőtt honnan indultak, milyen technikai lehetőségeik voltak, és ma hol tartanak; milyen jövő várható. Ezek között több olyan beszámoló volt, ami a legmodernebb tendenciákat mutatta be, olyan korszerű technológiákat, amelyek már a közeljövőben alapvetően változtatják meg a használók kiszolgálását. A prognosztizált változások legfőbb elemeiként a mobil technológiák, a QR- kódok könyvtári alkalmazását jelölték meg a prezentálók, kiemelve, hogy azok nem csupán az olvasók közvetlen kiszolgálásában válnak egyre népszerűbbekké, hanem kreatív módon tehetjük a könyveinket, posztereinket, falainkat és még akár a bejáratú ajtókat is interaktívvá. A mobil technológiák alkalmazásának egyik kiváló példája a 23 Mobile Things, ami egy önállóan irányított online program, és a kurzus készítői bemutatták, hogyan alkalmazhatóak ezek a mobil technológiák a könyvtári szolgáltatások kiegészítéseként. Szintén a mobiltechnológia alkalmazásával vált lehetővé a Mobile Health Information For All by 2015 projekt megvalósulása is, amelynek segítségével az elsősegélynyújtás és az egészségügyi ellátás legfontosabb információit már okostelefonokon keresztül is elérhetik.

Az új könyvtári technológiák között kiemelten foglalkoztak az előadók a könyvtárak és a közösségi média (főként a Twitter) kapcsolatával, továbbá azok következményeivel, illetve a közösségi oldalak hatékonyságnövelésének módszereivel. Igen népszerű volt az e-bookok, e-olvasók könyvtári alkalmazásának kérdésköre is. Az előadók többségénél már egyáltalán nem az volt a kérdés, hogy ezeket a könyvtárak használják-e, hanem az, hogy milyen modellt érdemes követni, milyen új modelleket kell kidolgozni a hatékonyabb könyvtári alkalmazáshoz.

Igen érdekes és sajátos témát boncolgattak azok az előadók, akik az e-referenz könyvtári kérdéseivel foglalkoztak. Az Egyesült Államokban igen népszerű szolgáltatást már számos technikai újítás is segíti. Mindezek mellett számos olyan egyedi témájú előadás is elhangzott, amelyek nem képeznek ugyan egységes tematikát, ám önmagukban is az előremutató technikák, technológiák közé sorolhatók: a könyvtári építészet aktuális trendjei, az adatbányászat könyvtári jelentősége, a könyvtári brands megteremtése, a már magyar kezelőfelülettel is rendelkező linkgyűjtő oldal, a Reddit bemutatása, könyvtári hasznosítása (<http://hu.reddit.com>), továbbá az internetezéshez szükséges keresési készségeket fejlesztő program bemutatása. A szekcióban előkerültek még olyan témák, mint például egy magyar előadás, a self-publishing vagy a Creative Commons-ból származó iCommons.

Az elmúlt évtizedekben már megszoktuk, hogy a technikai, technológiai újítások, újdonságok könyvtári, könyvtárosi alkalmazási lehetőségeiben, innovációiban az Egyesült Államok könyvtárosai járnak az élen, ez most is hasonlóan történt: a prezentálók többsége (30 előadás) az Egyesült Államok könyvtárait, könyvtárügyét képviselte. Többen foglalkoztak a virtuális referenz-szolgáltatási lehetőségek bővítésével, a mobil-eszközök – iPad, e-book, tablet stb. – hasznosításával a könyvtárakban és integrálásukkal a könyvtári szolgáltatásokba, a könyvtárosok, valamint a felhasználók mindennapi tevékenységébe. Ugyanakkor olyan fontos könyvtárszak-

mai kérdésekre is kitértek, mint például az elektronikus és digitális források, gyűjtemények kezelhetősége, feltárási nehézségei. Előkerült a digitális dokumentumok metaadatainak a kérdése, azok MARC-kompatibilitása, illetve annak problémája, hogy a MARC egyáltalán alkalmas-e, alkalmas lehet-e a digitális információhordozók feltáráására. Mindezek mellett szóba kerültek a változások menedzseléséhez, megvalósításához szükséges, az emberi erőforrással kapcsolatos kérdések is: milyen technikai ismeretek, képességek, készségek elsajátítása szükséges a könyvtárosoknak ahhoz, hogy biztos alapokon legyenek képesek kiszolgálni a felhasználókat.

A második legnépesebb szekció harminc előadással (STRAND 6: *Library and Information Professionals – Evolving Roles and Opportunities*) könyvtári és információs szakemberek változó szerepeinek és lehetőségeinek, esélyeinek kérdéskörével foglalkozott. Így egyáltalán nem meglepő, hogy ebben a csoportban a legtöbb előadás a digitális kor emberi vetületeit tárgyalta. Ez egyrészt a könyvtárosok átalakuló szerepét, másrészt pedig a kiszolgáló közeg nem könyvtári környezetben használatos információs kompetenciáit, azok fejlesztési lehetőségeit jelenti. Mára egyértelművé vált, hogy az újonnan a munkaerőpiacra érkezőktől az elvárt készségek között talán a legfontosabb a megfelelő információs műveltség és digitális írástudás birtoklása, ezért mind a felsőoktatás, mind pedig a szakképzés számára sürgető igényként fogalmazódik meg azok szakszerű és a képzés során megvalósuló fejlesztése. Több előadás is foglalkozott az információs és a könyvtári területen tanuló hallgatók kutatási, keresési készségeinek, továbbá kritikai gondolkodásának fejlesztésével. Az előadók vizsgálták, hogy akár a doktori képzésben, akár a felsőoktatásban résztvevő hallgatóknak, milyen kompetenciák elsajátítására van szükségük ahhoz, hogy a jelen és a jövő munkaerőpiacán helyt tudjanak állni, és hogy tudásuk egyre szélesebb körben, és semmiképpen sem kizárólagosan csak a szűken vett szakterületükön legyen alkalmazható, hanem az információ- és könyvtártudományon kívül is. A szekcióban az újfajta tanulási módszerek is nagy hangsúlyt kaptak: online környezetben történő tanulás, csoportos tanulás, valamint az új tanulási formákat kiszolgáló digitális tananyagok fejlesztése, a digitális könyvtár- és információhasználat tantervekbe történő beépítése. Ugyanakkor arra is felhívták a figyelmet, hogy a könyvtáros professzió változásainak pontos meghatározásához, a fejlesztési, fejlődési kényszerből adódó változások menedzseléséhez nemzetközi szintű kooperáció szükséges. Ennek egyik lehetőségeként a könyvtárosok virtuális együttlétére vonatkozó és már működő kezdeményezés is előkerült, az International Librarians Network (<http://ilnetwork.wordpress.com/>). Néhány előadás foglalkozott a pedagógusoknak és az iskolai könyvtárosoknak, továbbá a két fél együttműködésének az információs műveltség fejlesztésében betöltött szerepével. A programban több olyan ingyenesen is elérhető eszközt mutattak be, amelyek hatékonyan gyarapíthatják a pedagógusoknak az e készségek fejlesztésében használható technikai ismereteit.

Amennyiben e szekció munkáját abból a szempontból elemezzük, hogy mely földrészek és mely országok voltak ott a legaktívabbak, úgy ismét az Egyesült Államokat kell itt is kiemelnünk. Az előadások döntő többsége a könyvtáros szakma, a könyvtárosok új kihívásokhoz, változásokhoz történő igazodásának lehetőségeivel, módszereivel foglalkozott, kiemelten a formális és a nonformális tanulási, továbbképzési lehetőségekre, továbbá a könyvtárosok technikai ismereteinek, ké-

pességeinek és készségeinek fejlesztésére. Mindezek mellett jelentős hangsúlyt kapott a tengeren túl immár tradicionálissá váló szemléletmód: a könyvtárak és a könyvtárosok közötti kooperációnak, a könyvtárosi tevékenységek koordinációjának, a megújulásban szerzett tapasztalatok nemzetközi disszeminációjának szükségessége.

A harmadik legnépesebb előadói gárdával a könyvtár és a digitális szolgáltatások, megőrzés és hozzáférés témakörére szakosodott csoportban (STRAND 1: *Digital Services, Preservation, and Access*) találkozhattunk: itt összesen húsz előadás hangzott el, zömükben az Egyesült Államok és Európa könyvtárosai foglalkoztak a témával. A bibliotékák digitális megnyilvánulásai, az ahhoz kapcsolódó könyvtári munkafolyamatok és szolgáltatások, a kibővült hozzáférési és elérési lehetőségek azok, amelyek a felhasználók számára is talán a leglátványosabban mutatják a könyvtári outputok dinamikus változásait. Ugyanakkor a nagyközönség előtt, de sajnos, még sok könyvtáros számára is új gondolatot, szokatlan, sőt ismeretlen szemléletmódot jelent, hogy a digitális lehetőségek nem csupán a könyvtári outputban, hanem az input meghatározó elemében, a gyűjteményszervezésben is mélyreható változásokat hoztak, és a jövőben várhatóan ennek még több, még meghatározóbb jelenségeivel találkozunk majd. A könyvtárak eddigi működése során még soha nem volt ilyen bőséges lehetőség arra, hogy egy dokumentum könyvtári gyűjteménybe iktatása (birtoklása) mellett az egyes könyvtárak gyűjteményválasztékát, kollektívínálatát kibővíthessük, az „amikor kell” hozzáférés lehetőségével. Jóllehet a könyvtárközi kölcsönzés, az ODR és a KSZR szolgáltatások is ezt a lehetőséget szolgálják, ám a technológiai fejlődésnek köszönhetően ma már a távoli és online elérés szinte minden közvetítő intézmény mellőzésével valósítja meg a hozzáférés kibővítését. Nem véletlen, hogy világszerte igen komoly erőfeszítések történnek annak érdekében, hogy minél több teljes tartalmat lehessen szabad hozzáféréssel, online formában elérni. Ezek a globális jelenségek jelentősen átalakítják a gyűjteménymenedzsmentről való gondolkodást is. Ezek a kérdések sorra köszöntek vissza e szekció előadásaiban is. Szintén e témához kapcsolódott az előadások másik része is, de egy kissé más szempontból közelítve a gyűjteményszervezés kérdéseire. A digitális könyvtári gyűjtemények kialakításának, szervezésének módszertani kérdései, amelyek már komolyan számolnak az internet által létrehozott és annak segítségével működő új, közösségi, virtuális állománygyarapítási módusokkal is. Igen érdekes és hasznos kezdeményezések közül csupán néhány, speciális kezdeményezést áll módunkban kiemelni. A Singapore Memory projektben a felhasználók segítségével szándékoznak egy digitális nemzeti gyűjteményt építeni, és már vannak is bemutatható eredmények. Az Egyesült Királyságban a Health Information For All by 2015 keretében megvalósuló Global Healthcare Information Network egyik projektje a könyvtárosok bevonásával egészségügyi információkból álló rendszert hoz létre. Amerikában a Rasmussen College az American Psychological Association által összeállított publikálási útmutatókat és kézikönyveket (*Publication Manual of the American Psychological Association*) online változatban teszi elérhetővé, mindezt úgy, hogy egy adatbázisba feltöltik a gyakran ismételt kérdésekre adott válaszokat, illetve használati útmutatókat, videókat. Ugyanakkor hangsúlyos kérdés volt az újfajta állományok, könyvtári szolgáltatások elérhetőségének szakmai problémáinak taglalása is: az új típusú dokumen-

tumok metaadatolási lehetőségei, követelményei, a MARC e közegben történő használhatósága, illetve használhatatlanságának taglalása, az RDA, valamint a mesterséges intelligencia használatának lehetőségei a dokumentumok feltárásából származó adatok strukturálásával kapcsolatosan. E téma megközelítése azonban nem csupán a könyvtárak, hanem a felhasználók szemszögéből is napirenden volt: hogyan változtak és változnak a könyvtárhasználati szokások a bibliotékák által közvetített, szabad hozzáférésű online dokumentumok szolgáltatási palettán történő megjelenésének eredményeként. Az adatok azt mutatják, hogy a könyvtárhasználatban egyre dinamikusabban növekszik a távhasználat, és ez a szolgáltatás egyértelműen növeli a könyvtárak iránt megnyilvánuló társadalmi igényeket, továbbá a könyvtárhasználatot is.

A tanulás, a könyvtárak tanulásban betöltött és megváltozott szerepének témaköre lényegében az egész konferencia központi témájaként jelölhető, és minden csoport előadásaiban jelentős szerepet kapott, ám külön és igen népszerű (17 előadás) szekció is foglalkozott e témával *Learning Commons (for school libraries and/or academic libraries)*. A csoport fő témáját a könyvtárak tanulást segítő szerepének változásai adták. Az előadók vizsgálták a könyvtárak megváltozott szerepét a megváltozott tanulási környezetben, tanulási szokásokban, és kitértek mind az intézményes oktatásra, mind az életen át tartó tanulásra. A másik fő kérdést pedig az jelentette, hogy a könyvtár miként tudja gyűjteményét, szolgáltatásait úgy prezentálni, hogy a fiatalok érdeklődését felkeltsék azok iránt; milyen elektronikus gyűjteményeket érdemes e korcsoport sajátos igényeinek figyelembevételével szervezni; hogyan lehet a könyvtári valós és virtuális tereit alkalmassá tenni a közösségi tanulásra. A konferenciát szervező egyetem (San José State University) diákjai például bemutatták a Virtual Learning Commons weboldalát, ahol a tanulók és oktatók, szakemberek együtt építik a tartalmakat gyakran közösségi diskurzusokat folytatva. E szekcióban kaptak helyet az információs műveltség, a kritikai gondolkodás könyvtári aspektusának témakörei, valamint egy új terminus, a képi műveltség és annak fejlesztési szükségletei, lehetőségei.

A könyvtárak sokrétű, sokszínű funkciója, tevékenysége mutatkozott meg annak a szekciónak a munkájában, amelyben a felhasználóközpontú szolgáltatásokat és modelleket mutatták be a résztvevők (STRAND 5: *User Centered Services and Models*) úgy, hogy a 18 előadás a könyvtár szociális funkciójának több szegmensét is érintette. Különösen a könyvtárak szociális, szocializációs funkciói kerültek előtérbe, úgymint a hajléktanok könyvtárhasználatának sajátos aspektusai, a homoszexuálisok, valamint az öngyilkos hajlamúak könyvtári ellátása, a biblioterápia alkalmazása az ilyen és ehhez hasonló, a társadalom perifériáján élő csoportokban, a nemzetiségi, kisebbségi csoportok, bevándorlók számára nyújtott speciális könyvtári-szocializációs szolgáltatások ismertetése, az általánosan használható modellek bemutatása.

A legnagyobb előadói létszámot vonzó szekciókon kívül a könyvtári kérdések más vetületei is felmerültek a virtuális konferencián. Ilyenek voltak a könyvtárak és információs központok XXI. századi menedzsmentjének kérdései is (STRAND 4: *Management of Libraries and Information Centers in the 21st Century*). Érdekessé-

ge az ebben a csoportban felvetett témáknak, hogy a gyűjteménymenedzsment olyan szegmenseit érintették, amelyek az elektronikus és digitális kollektciók kialakításával, az azokhoz való hozzáférés lehetőségeivel, e kérdéskörök menedzselési problémáival, sajátosságaival foglalkoztak. A szekció másik csoportját képezték a nemzeti és nemzetközi szervezetek (ALA, IFLA) pártfogói, tanácsadói tevékenységével, munkájával foglalkozó előadások, továbbá a könyvtárak finanszírozási nehézségei. Sajátos és újszerű tematikát mutattak a nem hagyományos könyvtári környezetben, terekben működő, innovatív megoldásokat kínáló könyvtári ellátás aspektusai, a könyvtárak belső munkáját bemutató valós és virtuális túrák szervezése (STRAND 8: *Library and Information Center „Tours”*). Külön szekcióba szervezték a könyvtártudományi témákban doktori és egyéb kutatásokat végzők csoportját (STRAND 7: *Doctoral Student Research*). A mindössze négy előadás meglehetősen eklektikus képet mutat. Az egyik, a magyar kutató az elektronikus és virtuális könyvtárakat kutatja, a másik koreai kutató pedig az iskolai audiokönyvek népszerűsítésével foglalkozik. Az amerikai előadó a tini-könyvsorozatok történetét és jelentőségét mutatta be, a kínai pedig az idősebb emberek könyvtári ellátását.

A konferencia előadásainak megoszlása könyvtártípusonként

A különböző könyvtártípusok képviselőiben elhangzott előadások szignifikánsan mutatják azok sajátos funkcióiból adódó, illetve az azokhoz kapcsolódó könyvtárszakmai rétegződést, ezért feltétlenül fontosnak tartjuk, hogy az elhangzott előadásokat e szempontok szerint is görcső alá vonjuk. Arányaiban elsősorban többséget képviseltek a felsőoktatási intézményekből, valamint a szakkönyvtárakból érkezettek (39), tőlük jelentősen leszakadva, 9-9 előadással jelentek meg az iskolai könyvtárak és a közkönyvtárak előadásai. Mindhárom könyvtártípusban az észak-amerikai előadók voltak meghatározó többségben, az ő számuktól messze elmaradva jelentek meg az európai, az ázsiai földrészt képviselő könyvtárosok. Amennyiben tovább vizsgáljuk a könyvtártípusok egyes szekciókban való képviseletét, úgy azt láthatjuk, hogy a második szekcióban feldolgozott témakör, az új könyvtári technológiák és trendek, mindhárom könyvtártípusban a legnagyobb érdeklődésre tartott számot. Emellett az első szekció, a digitális szolgáltatások, a megőrzés és hozzáférés szintén valamennyi könyvtárban központi témát képviselt. Mindazonáltal amíg könyvtári és információs szakemberek változó szerepeinek és lehetőségeinek, esélyeinek kérdéskörével elsősorban a felsőoktatási intézmények és a szakkönyvtárak, addig a felhasználóközpontú szolgáltatások témaköre főként a közkönyvtárakból érkező előadókat foglalkoztatták. Érdekes adalék ehhez, hogy a könyvtárügy napjainkban igen divatos témája, a menedzsment szekció itt nem vonzott nagy előadói gárdát.

Könyvtártípus	STRAND 1	STRAND 2	STRAND 3	STRAND 4	STRAND 5	STRAND 6	STRAND 7	STRAND 8
Felsőoktatási és szakkönyvtárak	8	13	3	0	2	6	0	7
Iskolai	1	3	2	1	1	0	1	0
Közkönyvtár	1	2	0	0	3	1	1	1

A felsőoktatási intézmények bibliotékaiból érkező előadások tematikájának középpontjában – illeszkedve az e típusú könyvtárak funkcióihoz – elsősorban a hallgatók megváltozott tanulási szokásaihoz (e-learning, aktív és csoportos tanulás, MOOC-kurzusok stb.) igazodó új állománygyarapítási és szolgáltatási lehetőségek bemutatása, illetve azok kérdéskörének tisztázása állt. Mindezek mellett igen jelentős hangsúlyt kaptak a felsőoktatásban résztvevők információs műveltségének speciális fejlesztési szempontjai, az e területen a felsőoktatási intézmények könyvtárait háruló új típusú könyvtárhasználati, információszerzési módszerekkel történő megismertetés.

A másik témacsoportban a könyvtári tájékoztatásban és információs szolgáltatásban a technológiai változások nyomán megjelenő új lehetőségek kerültek fókuszba: a virtuális referenz, az új típusú és tartalmú információs források, az intézményi repozitóriumok, az online referenz könyvtárak szervezése, szolgáltatási rendszere, a szerzői jogi kérdések, a nyílt hozzáférés, az adatbázis-építés újabb technológiai lehetőségei a mesterséges intelligencia használatával.

A harmadik témacsoport ebben a könyvtári kategóriában a könyvtárak belső szakmai munkálataival, azok új követelményekhez történő igazításával foglalkozott: az RDA használatában szerzett tapasztalatok, a metaadatok készítésének automatizálása és egységesítése, a dokumentumok feldolgozásának közösségi lehetőségei, illetve ezek problémái, a QR-kódok könyvtári alkalmazásának lehetőségei, a mobil alkalmazások, az e-bookok. Ebben a csoportban merült fel a könyvtárak közötti együttműködés szorosabbá tételének igénye, az e cél megvalósító publikációs lehetőségek, különös tekintettel a fiatal szakemberek megjelenési esélyeire, valamint a kölcsönös tapasztalatcsere érdekében megvalósítandó ösztöndíj-lehetőségek kidolgozása és megvalósítása.

Az iskolai könyvtárakat képviselő előadások tematikája több szempontból hasonlított a felsőoktatási intézmények könyvtáraihoz. Itt is központi kérdés volt a hagyományos és az online gyűjtemények megváltozott menedzselési kérdései, valamint az internet közösségi célú használatának lehetőségei, és ez utóbbi esetben itt is a tanulásban való felhasználás módjai kerültek előtérbe. Mindezek mellett az iskolai könyvtárak sajátos világát, funkcióját bemutató prezentációk is népszerűek voltak: az iskolások bevonása a könyvtári életbe, a valós és virtuális közösségi terek diákokkal történő közös tervezése, a hagyományos és az online kollekciók gyarapítása, minőségének javítása a diákok és az ingyenes közösségi, illetve megosztó oldalak bevonásával; szakmai tanulási hálózatok fejlesztése a Twitter segítségével; a hagyományos és az internetes olvasási kultúra olyan típusú építése, amelynek eredményeként a magukat az egész életen át önállóan fejleszteni, továbbképezni képes felnőtt személyiségek alakíthatók ki; a blogozás és a twitterezés szerepe a virtuális olvasói közösségekben, olvasókörokbén. A világháló tanulási, olvasási célú lehetőségének kihasználására irányuló kezdeményezések mellett több előadó is érintette a közkönyvtárak, valamint az iskolai könyvtárak eddigi együttműködésének kiterjesztését a korosztállyal kapcsolatos sajátos feladatok megosztásában, illetve az ezekkel a tevékenységekkel összefüggő koordinációjában. Amennyiben az e könyvtártípusból érkező előadók földrészenkénti megoszlását vizsgáljuk, úgy azt láthatjuk, hogy, mint általánosságban, itt is az észak-amerikai kontinens képviselői voltak döntő többségben, majd ezt a csoportot az ázsiai és az óceániai prezentációk követték.

Érdeemesnek tartjuk megjegyezni, hogy az európai iskolai könyvtárak nem képviselték magukat e konferencián. Természetesen, erre lehet azt mondani, hogy a Library 2.013 virtuális konferencia előadói gárdája, hasonlóan más világkonferenciákhoz, nem kifejezetten a reprezentativitás mentén verbuválódott, de ez a tény mégis csak valamiféle hiányérzetet okoz főként európai látószögéből nézve. Mindezek mellett az is tanulságos, hogy azoknak a földrészeknek az esetében, ahol a tanulásba, a tudásba történő investíció nem csupán a politikai szlogenek szintjén jelenik meg, hanem valóságos tartalma, sőt eredménye van, mint például az ázsiai kontinens, az iskolai könyvtárak nemzetközi szinten is mértékadó innovációi megjelenésének lehetünk szemtanúi.

A közkönyvtárak 9 előadásából 8 az észak-amerikai földrészt, míg Európát egyetlen előadás képviselte. Ennek jegyei az előadások jellemző tartalmában is megnyilvánult: az Egyesült Államok könyvtárainak szolgáltatásközpontú szemléletmódja tükröződött vissza. A prezentációk többsége azt vizsgálta, hogy a könyvtárak a megváltozott könyvtári és társadalmi környezetben hogyan tudják optimalizálni a közönség kiszolgálását: az iPad-kölcsönző szolgáltatás előnyei, hátrányai és kihívásai; az önkiszolgáló könyvtári szolgáltatások kérdései; a mobiltechnológiák a könyvtári szolgáltatásokban; a digitális gyűjtemények létrehozásának, fejlesztésének és menedzselésének problematikája; az információs műveltség fejlesztésének lehetőségei, sajátosságai a különböző használói korcsoportokban, különösen a gyermekek körében. Végül pedig a közkönyvtárak sajátos feladatrendszeréhez illeszkedően a hajléktalanok a és társadalomból különböző szegmensek mentén kirekesztettek kiszolgálása, támogatása.

Ebben a részben szeretnénk szólni a különböző szakmai szervezetek részéről elhangzott előadásokról, jóllehet azok nem valamely könyvtártípushoz kapcsolódnak, hanem – nemzetközi jellegüknél, szakmai presztízsüknél fogva – a könyvtárak egészére vonatkozó jelenségekre, irányvonalakra mutatnak rá. Mindenekelőtt az IFLA képviselőjében megszólaló két előadás tematikáját szeretnénk bemutatni. Az IFLA elnöke előadásában bemutatta az IFLA Trend Report munkáját, és arra ösztönözte a hallgatóságot, hogy saját régióikban is kezdjenek foglalkozni azokkal a globális információs környezet okozta változásokkal, tényezőkkel és hatásaikkal, amelyek a Trend Report alapján befolyásolhatják a könyvtárakat az új információs környezetben. Az IFLA Trend Report öt olyan megatrendet definiált, amelyek kulcsfontosságú szerepet játszanak az emberiség jövőjének alakításában, az információs ökoszisztémában. Ezek részben érintik a technológiai változásokból adódó információ-hozzáférési lehetőségeket, illetve az újabb akadályokat; az oktatáshoz való hozzáférés demokratizálódását; a személyiségi jogok és az adatvédelem határainak kérdését, a hiper-hálózatos társadalom új hangjainak és csoportjainak megjelenését; a globális információs környezetnek az új technológiák hatására történő folyamatos változásait. Az IFLA másik előadása azzal a kérdéssel foglalkozott, hogy olyan eszközöket, módszereket és tudást kell a könyvtár- és információ-tudomány területén tanuló diákokkal elsajátíttatni, amelyekkel a könyvtárak patronálását hatékonyabbá lehet tenni. Az előadó konkrét példákkal mutatta be azokat a kezdeményezéseket, amelyek e téren máris eredményeket hoztak: a közösségi média felhasználása a könyvtárak támogatottsága növelésének érdekében; a könyvtárakon kívüli szférával – törvényhozókkal, valós és potenciális támogatókkal, finanszírozókkal – történő kommunikációs lehetőségek, továbbá a professzionális lob-

bizás eredményei. Összefoglalónkban – progresszivitása okán – érdemesnek tartjuk azt is bemutatni, hogy az ALA küldötteit mely kérdések foglalkoztatták.

Az ALA négy előadóval jelent meg a fórumon, négy különböző szekcióban. Az első előadás, amely az *Evolving...* szekcióban hangzott el, azzal foglalkozott, hogy miként bővíthetjük a különböző kultúrákat és népeket, nemzeteket, etnikumokat bemutató gyűjteményeinket annak megfelelően, ahogyan a felhasználók demográfiai összetétele változik. Az ALA International Relations Roundtable (IRRT) szívesen vállalna ebben szerepet egy honlap működtetésével, ahol tippek és javaslatok várják a látogatókat, továbbá foglalkoznának az e területen tevékenykedő könyvtárosok nemzetközi együttműködésének lehetőségeivel is. A második előadás a menedzsment témakörébe vágott, és azt taglalta, hogy a nyilvános könyvtárak értékét, hasznát egyre nehezebben lehet megmutatni a finanszírozó szervezetek, hatóságok számára. Napjainkban már nem elegendő, hogy általában beszéljünk a könyvtárak jóléti szolgálatáról, hanem egyre inkább szükség van a számszerű adatokra is. A kvantitatív érveléshez azonban szükséges a könyvtár használatára vonatkozó differenciáltabb adatok gyűjtésére, továbbá azoknak a könyvtárak értékét megmutató érvrendszerbe történő beépítésére. Az ALA harmadik előadása a felhasználó központú szolgáltatások és modellek csoport feldolgozásaként hangzott el. Arról az ALA elnöki kezdeményezésről van szó, amelyet a könyvtárakhoz való jog nyilatkozata (Declaration for the Right to Libraries) jelent, amelyet 2013–2014 folyamán indítottak, és ami arra vállalkozott, hogy bemutassa: hogyan változott meg az egyes emberek és a közösségek élete a könyvtárak tevékenységének hatására (Libraries Change Lives). Az akció alkalmas egyrészt a használói igények jobb megismerésére, másrészt alkalmas arra is, hogy a könyvtárak társadalmi megítélése tovább javuljon. A negyedik előadás a könyvtárépítészetben uralkodó mai irányvonalat mutatta be, különös tekintettel a zöld technológiákra, az izgalmas műemlék-felújításokra, valamint a könyvtárak megfiatalítására. A konferencián olyan nemzetközi szervezetek is képviseltették magukat, amelyek szorosan érintik ugyan a könyvtárak tevékenységét, de nem kifejezetten e szakmai csoport összefogására szerveződtek. Ilyen volt például az Information New Wave, amely fő feladatául az Egyesült Államok és a fejlődő országok oktatási közösségei, a könyvtári felhasználói, a diákjai és az információs szakemberei, valamint a különböző etnikai csoportok közötti együttműködést kívánja elősegíteni. E munkájuk eredményeiről és további feladatairól számoltak be.

A konferencia magyar előadásainak tartalmi jegyei

A Library 2.013 virtuális konferencia magyar előadásainak tematikáját az határozta meg, hogy az előadói gárda jelentős része az informatikus könyvtáros felsőoktatásból – oktatók és mester-, illetve PhD-szintű hallgatók – került ki. Ennek megfelelően az önálló nemzeti csoportot alkotó előadások kevésbé a napi könyvtári gyakorlatok, mint inkább a tudományos vizsgálódások körébe sorolhatók, és tekintettel a pécsi képző és kutató műhely jelenlétének elsődlegességére, főként ennek az iskolának a képzési, kutatási programjait tükrözték. Ugyanakkor nem állíthatjuk, hogy azoknak ne lenne semmi köze a könyvtári praxishoz. Ellenkezőleg! Amint majd látjuk, olyan, napjainkban fontos, és csupán látszólag a napi gyakor-

lattól távol eső könyvtári kérdésekkel foglalkoztak, mint például az információs műveltség fejlesztési lehetőségei könyvtári környezetben, szakirodalmi, tudományos publikációs vizsgálódások, tudományometriai és bibliometriai elemzések, self publishing stb.

A magyar csoport résztvevőinek száma

STRAND 1	5
STRAND 2	2
STRAND 3	3
STRAND 4	1
STRAND 5	3
STRAND 6	4
STRAND 7	1
STRAND 8	0

A konferencia általános tematikus megoszlását követve, itt is a digitális jelenlétek vonzották a legtöbb előadót: a könyvtári (digitális) szolgáltatások távoli elérésének térnyerése a személyes használattal szemben; a digitális műveltség három szintjének meghatározása; a szakfolyóiratok hatástényezőinek vizsgálata a különböző folyóirat és hivatkozás-minősítési eljárások, módszerek felhasználásával; az „információs társadalom” terminus technikus szakirodalombeli terjedésének, életjelenségeinek vizsgálata a szakirodalmi adatbázisok alapján; a XXI. századi történelmi események rang- és hangsúlybeli, értelmezési eltéréseinek megjelenése a különböző földrészek szakirodalmi termésének bibliometriai vizsgálata tükrében. A második legnépesebb szekciót itt is a könyvtári és információs professzió változásainak kérdésköre adta: a felsőoktatásban tanulók információs kompetenciái, illetve azok illeszkedése a felsőfokú tanulmányok sikeres abszolválásához szükséges elvárásokhoz; a digitális könyvtári mesterképzés (Borås, Oslo, Koppenhága) oktatási programjainak kvalitatív összehasonlító esettanulmánya; a kritikai gondolkodást és az információs műveltséget fejlesztő módszerek, technikák alkalmazásának lehetőségei, tapasztalatai az informatikus könyvtáros szakos hallgatók körében; az új műveltség, az életen át tartó tanulás, az új tanulási, oktatási formák, különösen az intézményes oktatáson kívül esők segítése és a könyvtárak lehetőségei. Három előadás foglalkozott a könyvtárak tanulást segítő szerepének változásaival: a hátrányos helyzetű gyerekek információs műveltségének fejlesztése; a csoportos online tanulás támogatásának lehetőségei és gyakorlatai könyvtárakban; az egyetemi könyvtárak honlapjaival mint virtuális tanulási környezettel szemben tanúsított elvárások egy empirikus vizsgálat tükrében. Szintén három előadást adtak a magyar előadók a használóközpontú szolgáltatások és modellek szekció munkájához: a leszbikusok, a melegek, a biszexuálisok és a transzneműek öngyilkossági kockázatának csökkentési lehetőségei könyvtári eszközökkel, különösen a serdülő és a fiatal felnőtt korosztályban; a könyvtárak által nyújtott virtuális közösségi szolgáltatások hatékonyságának elemzése empirikus vizsgálatok alapján; a biblioterápia a XXI. századi könyvtári tevékenységekben. Az új könyvtári technológiákat és trendeket feldolgozó csoportban két magyar előadás hangzott el, amelyek a következő témákat dolgozták fel: a hazai self-pub-

lishing-piac terebélyesedése és azok könyvtári kezelése közötti ellentmondásos helyzet bemutatása, elemzése, valamint az adatbányászati technológiák könyvtári hasznosítása. Egy-egy magyar előadás hangzott el a menedzsment és a doktori kutatásokat bemutató szekciókban. A menedzsment témát kutató hallgató azt vizsgálta, hogy az IFLA ajánlásai és konferenciái hogyan járultak hozzá ahhoz, hogy az információs társadalom által támasztott kihívások közepette a könyvtárak megtalálják (új) szerepüket és feladataikat; míg a doktorandusz hallgatónk „könyvtelen” könyvtár (Bookless library) jelenségének a magyar egyetemi hallgatók és könyvtárosok körében történő elfogadásáról, illetve elutasításával kapcsolatosan végzett empirikus kutatás eredményeit mutatta be.

Összegzés

A Library 2.013 nem csupán a technikai megvalósítás területén mutat egyfajta mintát a hazai könyvtári világ számára. Kétségtől érdekes kaland volt a résztvevők számára a virtuális konferencia előzetes feladatainak, technikai és tartalmi kérdéseinek egyidejű kezelése. És itt feltétlenül meg kell említeni és meg kell köszönni a hazai csoport moderátorainak, Németh Mártonnak és Koltay Tibornak remekbeszabott, önzetlen moderátori tevékenységét. Ugyanakkor nem mehetünk el szó nélkül a mellett sem, hogy a 2013. október 18-án és 19-én megrendezett és a világot átfogóan zajló konferencia szokatlan élményeket is adott mind a résztvevőknek, mind pedig a konferencián hallgatóként „megjelenteknek” is. A konferencia a két nap alatt folyamatosan dolgozott, az időbeli eltolódások miatt a napok 24 órájában zajlottak a prezentációk. A virtuális térben lényegében minden ugyanúgy zajlott, mint a valóságban: szekciók voltak, az előadásokat a közönség számára is látható prezentációk kísérték, a szekciók munkájához a világ különböző részeiről csatlakoztak résztvevők, illetve hagyták el a színhelyet (a jelenlévők létszámát és azok mozgását folyamatosan lehetett látni); lehetőség volt az előadókhöz online és offline kérdést intézni, az előadásokkal kapcsolatosan véleményt nyilvánítani, amelyekre ugyanezen a csatornán lehetett válaszolni is. Az interaktivitást alapértelmezésben a chat-lehetőség biztosította, de a webkamerák is folyamatosan üzemeltek. A technikai előkészítés gondosságát pontosan mutatja, hogy annak zavara miatt nem szünetelt a konferencia munkája. A magyar előadások az átlagnál nagyobb nézőközönséget vonzottak; 12–25 fő között mozgott a virtuális résztvevők száma, és az ország különböző részeiről, városaiból történtek bekapcsolódások.

A technikai érdekességeken túl azonban sokkal fontosabbnak tartjuk a fórum szakmai tapasztalatait, annak az üzenetnek a részletezését, amelyet a világ könyvtári, könyvtárosi közléte a különböző előadások, illetve az azok nyomán kibontakozó irányvonalak mutatnak a hazai könyvtári közélet számára. A következőkben ezeket kívánjuk összefoglalni.

1. A körülöttünk kibontakozó globális információs társadalom folyamatosan új igényeket fogalmaz meg a könyvtárak és a könyvtárosok számára.
2. Az új igények fel- és megismerése, a könyvtári tevékenységek azokhoz történő igazítása sokkal dinamikusabb munkát, változtatásokat igényel, mint amiket eddig tapasztalhattunk.

3. A megváltozott tanulási környezet, tanítási és tanulási módszerek új típusú igényeket indukálnak a könyvtárak felé, és ezeknek az igényeknek a maradéktalan kielégítése lehet garancia a könyvtárak társadalmi presztízsének megtartására, növelésére.
4. A hazai könyvtárügy képviselőinek sokkal tudatosabb lobbitevékenységet kell végeznie annak érdekében, hogy a könyvtárak hasznosságát, tömegbefolyását ne csupán a felhasználók lássák, hanem a döntéshozókban, továbbá a potenciális finanszírozókban is tudatosuljon.
5. Az open acces és a hozzá kapcsolódó dokumentumkezelési, -feldolgozási, -hozzáférési technológiák alapvető változásokat hoznak a könyvtári munkafolyamatokban és tevékenységekben, valamint a használói szokásokban, a hozzáférési útvonalak használatában. Az ezekre történő felkészülés, felkészítés a szakma számára nem a jövő, hanem már a jelen feladatait jelentik.
6. A jövő hozzáférési igényei és lehetőségei megkövetelik a könyvtári munkamegosztás és szolgáltatási integráció mainál sokkal hatékonyabb tervezését, szervezését.
7. A használói igények alaposabb megismeréséhez, változásainak folyamatos méréséhez és elemzéséhez, valamint a prognosztizálható folyamatok megrajzolásához jóval differenciáltabb és az összefüggések mélyebb rétegeit megmutató statisztikai adatgyűjtések és az azokon alapuló elemzések nem nélkülözhetőek.
8. A hazai könyvtáraknak sokkal eredményesebben kell felhasználni az internet biztosította közösségi célú, hálózati felhasználási lehetőségeket. E lehetőségek már ma is a könyvtári tevékenységek minden szegmensében jól használhatók, és várhatóan e folyamat a jövőben tovább erősödik majd.
9. Az intézményesített tanulási folyamatokat kiszolgáló könyvtárak kiemelt feladata már napjainkban is, a jövőben pedig még inkább az lesz, hogy az információs és médiaműveltség, a digitális írástudás alapozásában és fejlesztésében segítsék a köz- és felsőoktatási intézmények tanulóinak tanulási kötelezettségük teljesítését és munkaerő-piaci beilleszkedését. E téren a közkönyvtárak elsősorban a nonformális tanulás, a felnőttek hasonló tartalmú képzésének megvalósításában érdekeltek.
10. A könyvtáros képzések és továbbképzések tematikájában előtérbe kell helyezni a fenti feladatokra történő, továbbá a prognosztizálható változásokhoz igazodó szakmai felkészítést.